

ГОРДІЄНКО

Людмила Анатоліївна
gordienko35@mail.ru

УДК 336.1

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ
СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИPROBLEMS AND WAYS OF IMPROVING OF THE FINANCIAL POLICY OF
SOCIAL SPHERE OF UKRAINE

к.е.н., доцент, науковий співробітник відділу фінансової політики, Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

В статті обґрунтовано особливості чинної фінансової політики соціальної сфери України. Виявлено її недоліки та запропоновано основні напрями її вдосконалення. Доведено необхідність вдосконалення нормативно-правового забезпечення, фінансового контролю, соціальних стандартів.

В статье обосновано особенности действующей финансовой политики социальной сферы Украины. Выявлены ее недостатки и предложены основные направления ее совершенствования. Доказана необходимость совершенствования нормативно-правового обеспечения, финансового контроля, социальных стандартов.

The article says about the features of the current financial policy of social sphere of Ukraine. Its shortcomings are founded and the key areas for improvement is identified. The necessity to improve it in context of legal support, monitoring, review of social standards is proved.

Ключові слова: фінансова політика, соціальна сфера, прожитковий мінімум, фонди, удосконалення

Ключевые слова: финансовая политика, социальная сфера, прожиточный минимум, фонды, совершенствование

Keywords: financial policies, social sphere, living wage, funds, improvement

ВСТУП

Фінансова політика соціальної сфери в умовах соціально-економічної нестабільності набуває особливо важливого значення, особливо в контексті євроінтеграційних процесів, адже добробут громадян є запорукою стабільності держави та умовою суспільного зростання. Для України, як і багатьох країн, на сучасному етапі ця проблематика має визначальний характер ще й з огляду на значний дефіцит державних фондів соціального страхування. тому, деякі аспекти вдосконалення фінансової політики соціальної сфери в Україні стали предметом вивчення вітчизняних вчених, зокрема В. Андрущенко, З. Варналія, В. Кравченка, Л. Кузьменко, Е. Лібанової, В. Опаріна, І. Чугунова та ін.

МЕТА РОБОТИ полягає у виявленні недоліків та розробці рекомендацій щодо удосконалення фінансової політики соціальної сфери України.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти.

При здійсненні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Соціальна сфера є одним з основних реципієнтів бюджетних коштів. Вона є неприбутковою чи

недостатньо прибутковою для інвестування, проте її підтримка є головним завданням держави в контексті забезпечення соціально-економічної стабільності та національної безпеки. З огляду на високу затратність цього напрямку фінансування необхідним є з'ясування ефективності фінансової політики держави щодо соціальної сфери.

З'ясуємо особливості фінансування соціальної сфери в Україні та його ефективність.

Протягом останніх років відбувається постійне збільшення обсягів витрат та, відповідно, асигнувань, спрямованих у соціальну сферу, проте їх ефективність є незначною, оскільки основні соціальні індикатори в Україні залишаються на низькому рівні, а обсяг соціального забезпечення та підтримки населення не в змозі забезпечити необхідних стандартів життя, зокрема прожитковий мінімум є відірваним від реальності і не відповідає економічній ситуації, яка склалась в Україні на сучасному етапі. Все це є свідченням недосконалої фінансової політики держави щодо забезпечення фінансовими ресурсами соціальної сфери.

Впродовж багатьох років тривають спроби реформування системи соціального забезпечення та адаптації її у відповідності до міжнародних стандартів, а також часткове розвантаження державного бюджету за рахунок виходу на вітчизняний ринок приватних компаній, які будуть виконувати функцію альтернативних фондів соціального страхування, проте недосконала нормативно-правова база, соціально-економічна

нестабільність, недовіра населення до приватних фондів та низка інших чинників зумовлюють те, що основний тягар з фінансування соціальної сфери лягає на державний бюджет. Також досвід розвинених країн світу показав, що повністю відмовитись від державного фінансування соціальної сфери неможливо, з огляду на те, що ринкова економіка виявилась не здатною повною мірою задовольнити потреби населення у необхідному спектрі соціальних послуг, а також непристосованою до реалій значного розшарування населення за рівнем доходів.

Однією з основних проблем соціальної сфери в Україні в останні роки є дефіцит фінансування та низька вартість робочої сили, що призводить до зниження всіх соціальних показників, погіршення демографічної ситуації, а також у сфері науки, культури, освіти, медицини, призводить до відпливу умів та робочої сили [1, с. 7].

Суттєвим недоліком є те, що в Україні досить багато цільових програм, зокрема в соціальній сфері, але вони реалізуються неефективно, виконуючи лише обов'язкову забезпечувальну функцію. Водночас, відбір претендентів на фінансування здійснюється доволі суб'єктивно, а фінансування надходить не в повному обсязі, або взагалі не надходить по причині корупційних схем, що значно знижує довіру реципієнтів до таких програм та фактично нівелює їх роль.

Не менш важливою є проблема надто низького рівня задекларованих заробітних плат, за рахунок чого має місце низький рівень доходів до місцевих бюджетів та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, а отже останні

не можуть в повній мірі реалізовувати свої зобов'язання та підвищувати соціальні стандарти [2, с. 43].

Негативом також те, що значна частина населення отримує субсидії. Також неналежним чином налагоджено систему підтримки підприємств чи установ, які виготовляють чи надають послуги життєзабезпечення і відшкодування коштів за пільгове перевезення пасажирів, як і сам механізм надання таких послуг.

Зазначимо, що в Україні ринок соціальних послуг, є дуже обмеженим. Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги», вони є комплексом заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних обставинах та потребують сторонньої допомоги [3]. Це, в свою чергу, призводить до унеможливлення створення широкого спектру соціальних послуг, які змогли б забезпечити потреби населення, розробити єдину ефективну систему стандартів соціальних послуг, а отже – забезпечити належний рівень контролю за приватними організаціями, які надають такі послуги, запропонувати гідні альтернативи.

Не менш важливими є проблеми орієнтування системи соціального забезпечення в Україні на реалізацію самого процесу, а не досягнення результату, а також те, що територія країни є значною і в різних регіонах є відмінні проблеми та рівень соціального забезпечення, а отже витрати фондів і специфіка послуг повинна бути різними.

З огляду на це, необхідним є реформування системи фінансового забезпечення соціальної сфери щодо нормативно-правового забезпечення, контролю, перегляду соціальних стандартів (рис. 1).

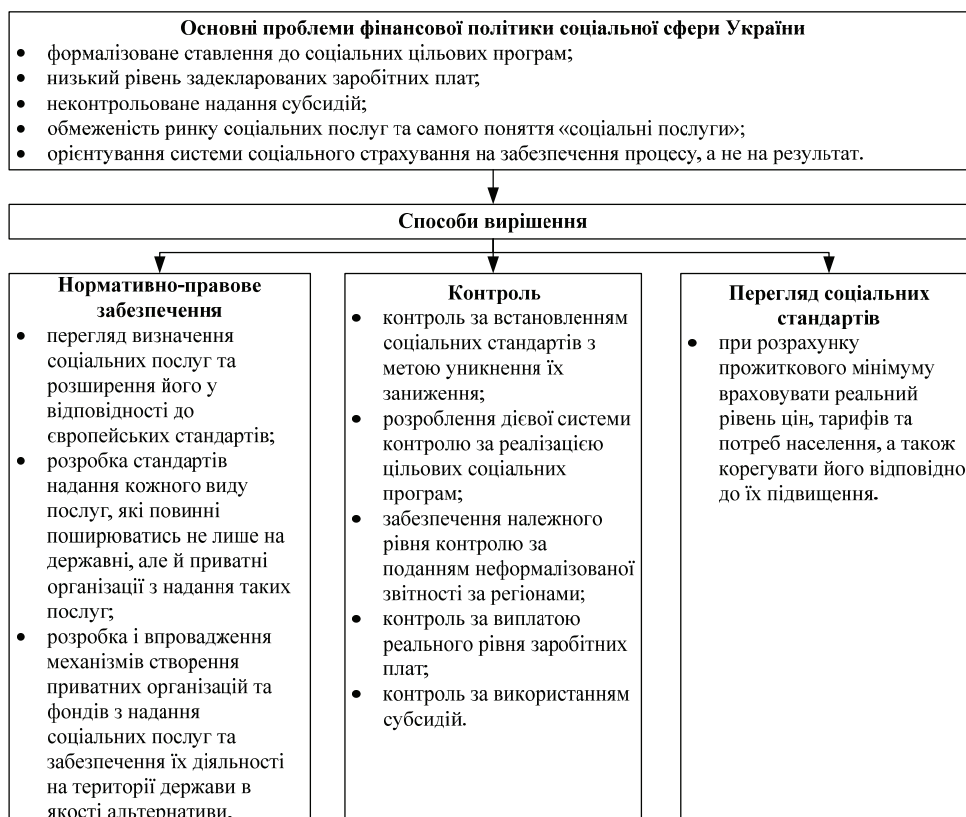

Рис. 1. Основні проблеми фінансової політики соціальної сфери в Україні та способи їх вирішення

Щодо нормативно-правової бази, необхідним є перегляд визначення соціальних послуг та розширення його у відповідності до європейських стандартів.

Другим кроком у цьому напрямі повинна стати розробка стандартів надання кожного виду послуг, які повинні поширюватись не лише на державні, але й приватні організації з їх надання. Доволі важливою є розробка і впровадження механізмів створення приватних організацій та фондів з надання соціальних послуг та забезпечення їх діяльності на території держави в якості альтернативи.

Проблематика контролю є також доволі значимою. Перш за все, необхідно забезпечити належний рівень контролю щодо встановлення соціальних стандартів з метою їх зниження, оскільки в сучасних умовах в Україні хоч вони і підлягають регулярному перегляду, але залишаються такими, що не відповідають потребам населення. Також необхідно налагодити ефективну систему контролю за рівнем заробітних плат з метою запобігання їх зниження, що автоматично дозволить акумулювати більше коштів для реалізації соціальних програм.

Наступним напрямом повинно стати розроблення дієвої системи контролю за реалізацією цільових соціальних програм. Перш за все, необхідно забезпечити ефективну систему відбору пропозицій чи проектів для участі в таких програмах що сприятиме підвищенню рівня розроблюваних проектів та зацікавленості потенційних реципієнтів. Також необхідно посилити контроль за наданням коштів у повному обсязі за такими програмами та розробити механізм захисту таких виплат, оскільки в Україні часто гранти, отримані за цими програмами на 2-3 роки, в кращому випадку, фінансуються лише впродовж першого року. Таким чином, за умов належного контролю буде забезпечено не лише ефективне використання коштів та стимулювання соціальної сфери, але й підвищення соціальних стандартів, що на даний час має важливе значення.

Ще одним важливим напрямом реформування системи контролю є забезпечення належного рівня контролю за поданням неформалізованої звітності за регіонами. Це актуально з огляду на нерівномірність розвитку регіонів. Також важливим є те, що в одних регіонах існує більше ризиків певного виду, в інших воно припадають на іншу категорію. Це призводить до нерівномірного навантаження на соціальні фонди. Тому такий контроль дозволить виявити структуру витрат за регіонами та підготувати основу для подальшого реформування діяльності фондів соціального страхування та системи їх фінансування. Зокрема, є доцільним, у випадку виявлення певної тенденції формування витрат фондів соціального страхування, змінити структуру розподілу відрахувань, збільшивши її у щодо фонду з більшими витратами. Це сприятиме реструктуризації дохідно-витратної частини фондів, а отже оптимізуватиме їх діяльність та частково зменшить рівень дефіциту. В свою чергу, така система потребуватиме постійного контролю та швидкого реагування на структурні зміни.

Важливого значення набуває контроль за виплатою реального рівня заробітних плат, оскільки значна їх частина виплачується в конвертах, і в нинішніх умовах збільшується кількість мінімізаторів. В той же час відрахування із заробітної плати є основним джерелом формування бюджету фондів соціального страхування. Таким чином необхідною є співпраця з Державною фіскальною службою для виявлення недоїмок та повернення їх до бюджету. Це також дозволить підвищити рівень соціальних стандартів в країні. Останнім часом значного поширення набули субсидії і фактично половина населення держави отримує таку допомогу. Безумовно, вона є потрібною, але більш доцільним було б підвищення рівня мінімальних зарплат і пенсій, оскільки тоді населення мало б змогу оплатити комунальні послуги. На перший погляд, такі дії можуть обумовити додаткове навантаження на державний бюджет, але з огляду на кількість субсидій навантаження вже є значним. Крім того, користувачі в умовах мінімальної сплати не зацікавлені в ощадливості, а отже це призводить до збільшення витрат з державного бюджету, а значить підвищення тарифів, як наслідок – збільшення кількості тих, хто отримує пільги. Тому в умовах, коли мова про підвищення соціальних стандартів не йде, необхідним є належний рівень контролю за використанням субсидій для уникнення зловживань, а також отримання їх особами, матеріальний стан яких дозволяє в повному обсязі сплачувати отримані послуги. При цьому суттєво зменшиться навантаження на державний бюджет і фінансову систему країни загалом, а також підвищиться енергетична незалежність держави за рахунок зменшення споживання ресурсів, оскільки ця проблема знову гостро постала у вітчизняних реаліях, зокрема в контексті електроенергії [4].

В сучасних умовах доцільним є перегляд соціальних стандартів. Методика визначення більшості з них не змінювалась впродовж багатьох років і є непристосованою до потреб населення. Крім того, при розрахунку прожиткового мінімуму явно використовуються занижені стандарти оцінки як за терміном експлуатації товарів (зокрема, одягу), так і за цінами, визначеними для обрахунку. Фактичний вибір мінімальних або державних, за окремими видами продукції цін, призводить до того, що показник прожиткового мінімуму хоч і враховує потреби, але відірваний від реальної вартості, хоча Методикою визначення прожиткового мінімуму на одну особу та для осіб, які відносяться до основних соціальних і демографічних груп населення і передбачено розрахунок середнього рівня цін на основі даних Служби статистики України [5]. Тому необхідно при розрахунку прожиткового мінімуму враховувати реальний рівень цін, тарифів та потреб населення, а також корегувати його відповідно до їх підвищення, а не раз на півроку чи на 2 роки, як це було в 2015 р., коли його показник не було скореговано жодного разу впродовж року і він залишився на рівні 2014 р. [6; 7]. В той же час підвищення прожиткового мінімуму призведе до автоматичного зростання всіх видів соціальних

допомог, мінімальної пенсії та заробітної плати, що, відповідно, дозволить наблизити їх до реальних та привести хоча би частково у відповідність до європейських норм та вивести частину населення з-за межу бідності.

ВИСНОВКИ

В сучасних умовах особливого значення набуває вдосконалення фінансової політики держави щодо фінансування соціальної сфери, оскільки становище фондів соціального страхування, а також підтримки населення не відповідає реальним потребам сучасності. Це призводить до необхідності перегляду соціальних стандартів та методики їх розрахунку, впровадження системи багатофакторного контролю як за фінансами соціальної сфери, так і за послугами, які надаються реципієнтам. З огляду на те, що державна сфера не в змозі повною мірою забезпечити необхідний спектр послуг, доцільним є стимулювання розвитку відповідних приватних установ на території України, для чого необхідно запровадити зміни в нормативно-правовій базі з коригуванням визначення соціальних послуг та процедури створення і функціонування приватних соціальних страхових фондів на території держави. Всі ці зміни необхідно впроваджувати комплексно, оскільки вони є взаємопов'язаними і при частковій реалізації ефект буде незначним. В подальшому дослідження доцільно зосереджувати на можливостях розробки механізму залучення до вітчизняної системи соціального забезпечення приватних організацій з належним рівнем державного контролю.

Список використаних джерел

1. Куценко В.І. Соціальний вектор економічного розвитку: монографія / В.І. Куценко; під наук. Ред.. Б. Данилишина. – К.: НВП Вид-во «Наукова думка» НАН України, 2010. – 734 с.
2. Сталий людський розвиток: забезпечення справедливості: нац. доп. / кер. авт. кол. Е.М. Лібанова; НАН України, Ін-т демографії та соц. досліджень ім. М.В. Птухи. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2012. – 412 с.
3. Закону України «Про соціальні послуги» від 19.06.2003 № 966-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/966-15>.
4. Міненерго закликає українців економити електроенергію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua1.com.ua/economics/minenergo-zaklikae-ukrajinciv-ekonomiti-elektroenergiyu-21737.html>
5. Наказ Міністерства праці та соціальної політики «Про затвердження Методики визначення прожиткового мінімуму на одну особу та для осіб, які відносяться до основних соціальних і демографічних груп населення» від 17.05.2000 № 109/95/157 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0347-00>
6. Закон України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» від 16.01.2014 № 719-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/719-18>
7. Закон України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» від 28.12.2014 № 80-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80-19>